

הרמב"ם וגניזת קהיר

בעריכת

מרדכי עקיבא פרידמן

האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים
المجمع الوطني الإسرائيلي للعلوم والآداب
THE ISRAEL ACADEMY OF SCIENCES AND HUMANITIES

תצלומי כתבי היד מן הגניזה המובאים בספר זה באדיבות
The Bodleian Library, University of Oxford
The Syndics of Cambridge University Library
The Library of the Jewish Theological Seminary
Copyright of The University of Manchester

עריכת לשון: אסתר גולדנברג ודנה רייך
התקנה: דנה רייך
הגהה: מיה פופר
הבאה לדפוס: יהודה גרינבאום

מסת"ב 978-965-208-227-5

©

כל הזכויות שמורות לאקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, תשפ"ד
סדר: טל בר-און
הדפסה: דפוס כספית בע"מ, ירושלים

תוכן העניינים

ז	פתח דבר
1	מרדכי עקיבא פרידמן עיונים בתרומת הגניזה לחקר הרמב"ם
299	שמא יהודה פרידמן משנה תורה: הנוסח הראשון בכתיבת ידו של הרמב"ם
403	מפתחות
405	אישים ומקומות
413	מקורות

פתח דבר

ר' משה בן מימון נולד בקורדובה שבספרד, חי את רוב חייו בפסטאט שבמצרים, היא קהיר העתיקה, ונפטר שם בשנת 1204. באותו זמן ובאותו מקום, בבית כנסת הירושלמים שבפסטאט, שנודע לימים כבית הכנסת בן עזרא, נמצאה גניזת קהיר, אוצר בלוס של כתבי יד בלים. איש הרוח המופתי ומאגר הכתבים העתיקים הייחודי שינו את עולם החכמה והמחקר לדורותיו באופנים בל ישוערו. מלאת שמונה מאות שנים לפטירתו של הנשר הגדול צוינה בארץ ובחוצה לארץ בכינוסים ובפרסומים רבים. חקר מאות אלפי קטעי הגניזה נמשך מאז סוף המאה התשע-עשרה. רבים מהקטעים זורעים אור חדש על חיי הרמב"ם, על הנהגתו ועל כתביו. ערב העיון שבאקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, ביום כ' באדר תשס"ה (31 במרס 2005), התייחד בנושא שכולו המפגש של החכם ואוצר החכמה: 'הרמב"ם וגניזת קהיר'. המחקרים המתפרסמים בספר זה מבוססים על שתיים מן ההרצאות בערב העיון.¹

המחקרים ופרסומם התאפשרו בזכות תמיכתם ושיתוף פעולתם של מוסדות ואישים רבים. החוקרים שמחקריהם מתפרסמים בספר זה, מרכזי עקיבא פרידמן ושמא יהודה פרידמן, מודים למנהלי הספריות ועובדיהן, שמופקדים על שמירת כתבי היד המתפרסמים והגידונים בספר זה, ובהן הספריות של אוניברסיטת גתה בפרנקפורט על המיין; של אוניברסיטת היידלברג; של אוניברסיטת קמבריג'; של האקדמיה ההונגרית למדעים בבודפשט; ספריית בודלי באוניברסיטת אוקספורד; ספריית בית המדרש לרבנים באמריקה בניו יורק; ספריית כ"ח בפריז; ספריית מרכז הרברט כ"ץ ללימודי יהדות מתקדמים באוניברסיטת פנסילוניה שבפילדלפייה; הספרייה הבריטית בלונדון; הספרייה הלאומית של דנמרק וספריית אוניברסיטת קופנהגן; הספרייה הלאומית של ישראל בירושלים; הספרייה הלאומית של צרפת בפריז; הספרייה ע"ש ג'ון ריילינדס באוניברסיטת מנצ'סטר; הספרייה הלאומית של רוסיה בסנקט פטרבורג; ספריית ז'נווה; ספריית פלטינה בפרמה; ספריית קלאו בהיברו יוניון קולג' שבסינסינטי; ספריית וסטמינסטר קולג' בקמבריג'; הספרייה הלאומית והאוניברסיטאית של שטרסבורג. ברכה נאמנה לד"ר בן אות'ווייט, ראש היחידה לחקר הגניזה ע"ש טיילור-שכטר בספריית אוניברסיטת קמבריג', ולפרופ' דוד קרמר, הספרן של בית המדרש לרבנים באמריקה, ולמנהלי המוסדות הללו, על

1 הרצו בכינוס גם הפרופסורים מנחם בן-ששון ('הרמב"ם והקדשות מצרים: בין הלכה למעשה והנהגה'), סימון הופקינס ('אוטוגרפים חדשים של פירוש המשנה לרמב"ם') ויוסף ינון (פנטון) ('תיאור הרמב"ם על ידי בן חוגו'), ולהם התודה והברכה על תרומותיהם החשובות להצלחת ערב העיון.

סיועם האדיב והנדיב. ייזכרו לטוב ראשי פרויקט פרידברג לחקר הגניזה ואגודת פרידברג לכתבי יד יהודיים ובייחוד פרופ' יעקב שויקה ז"ל. חובה נעימה להודות לוועדת הפרסומים של האקדמיה על קבלת הספר לפרסום. חן חן לפרופ' משה בר-אשר, יושב ראש הוועדה לאחרונה, על תרומתו לקידום הפרסום. תודה לפרופסורים יוחנן פרידמן ויוסף קפלן שהיו, כל אחד בתורו, יושבי ראש החטיבה למדעי הרוח, ולמנהלת האקדמיה גליה פינצ'י, על תמיכתם. בעריכה הלשונית עסקו במסירות אסתר גולדנברג ודנה רייך, אשר עסקה גם בהתקנה. תיזכר לטוב פֶּרֶן זקבך על התרומה שהרימה בהכנת המפתחות. תודה למגיהה מיה פופר ולמביא לדפוס יהודה גרינבאום. יעמדו כולם על הברכה.

המחקרים המתפרסמים בספר הוגשו לראשונה בשנת תש"ע. לא עלה בידי המחברים לעדכן את מחקריהם באופן מלא על פי כל הממצאים והפרסומים שנתגלו והתפרסמו בתקופת הביניים ועם הקורא הסליחה.

מרדכי עקיבא פרידמן

כ"ה בסיוון תשפ"א